

УДК 338.43:631(477):338.24

К. М. Дідур,

к. е. н., докторант кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8489-0308>

Є. А. Кобець,

к. е. н., доцент кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4195-2502>

О. В. Шаповал,

здобувач гр. МгЕКз-1-24,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-6441-3893>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.21.159

УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЯК МЕХАНІЗМ ДОСЯГНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

K. Didur,

PhD in Economics, Doctoral candidate of the Department of Economics,

Dnipro State Agrarian and Economic University

Ye. Kobets,

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics,

Dnipro State Agrarian and Economic University

O. Shapoval,

Student group MgEkz-1-24, Dnipro State Agrarian and Economic University

MANAGEMENT OF PROFITABILITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES AS A MECHANISM FOR ACHIEVING ECONOMIC AND FOOD SECURITY OF THE STATE

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти управління прибутковістю аграрних підприємств України як ключового механізму забезпечення економічної та продовольчої безпеки держави. Проведено аналіз еволюції наукових підходів до прибутковості — від класичних концепцій, що розглядали прибуток як винагороду за капітал, до сучасного стратегічно-інтегрованого підходу, який поєднує фінансові, інноваційні, соціальні та екологічні виміри діяльності підприємства. Визначено, що прибутковість агропідприємства є комплексним показником ефективності використання ресурсного потенціалу, конкурентоспроможності, стратегічної адаптивності та здатності до довгострокового розвитку.

У роботі систематизовано основні механізми підвищення прибутковості: оптимізацію витрат і ефективне ресурсокористування, диверсифікацію виробництва та ринків збуту, впровадження інноваційних технологій і цифровізації, застосування комплексного фінансового та ризик-менеджменту, а також розвиток маркетингової стратегії та брендової політики. Проаналізовано вплив прибутковості на соціально-економічну стабільність сільських територій, інвестиційну активність, модернізацію виробничих потужностей та формування стратегічних продовольчих резервів.

Виявлено ключові системні виклики для управління прибутковістю в Україні, серед яких нестабільність державної аграрної політики, обмежений доступ до фінансових ресурсів та сучасних технологій, нерозвиненість ринку агрострахування та логістичної інфраструктури. Запропоновано інтеграційний підхід, що поєднує регуляторні, фінансові, технологічні, інноваційні та організаційні стратегії, який забезпечує стабільність фінансових результатів, конкурентоспроможність підприємств та стійкість аграрного сектору в цілому.

Таким чином, управління прибутковістю розглядається як багатовимірний процес, що забезпечує економічну ефективність, інноваційний розвиток, соціальну стабільність та стратегічну стійкість аграрного сектору, слугуючи основою для формування продовольчої безпеки та економічної стабільності держави.

The article examines the theoretical and practical aspects of profitability management in agricultural enterprises in Ukraine as a key mechanism for ensuring the country's economic and food security. The evolution of scientific approaches to profitability is analyzed — from classical concepts, which considered profit as a reward for capital, to the modern strategic-integrated approach that combines financial, innovative, social, and environmental dimensions of enterprise activity. It is determined that the profitability of an agricultural enterprise is a complex indicator of resource potential efficiency, competitiveness, strategic adaptability, and the ability to achieve long-term development.

The study systematizes the main mechanisms for increasing profitability: cost optimization and efficient resource use, diversification of production and markets, implementation of innovative technologies and digitalization, application of comprehensive financial and risk management, and development of marketing strategies and brand policy. The influence of profitability on the socio-economic stability of rural areas, investment activity, modernization of production capacities, and formation of strategic food reserves is analyzed.

Key systemic challenges for profitability management in Ukraine are identified, including instability in state agricultural policy, limited access to financial resources and modern technologies, underdeveloped agricultural insurance market, and logistics infrastructure. An integrated approach is proposed that combines regulatory, financial, technological, innovative, and organizational strategies, ensuring financial stability, enterprise competitiveness, and resilience of the agricultural sector as a whole.

Thus, profitability management is viewed as a multidimensional process that ensures economic efficiency, innovative development, social stability, and strategic resilience of the agricultural sector, serving as a basis for food security and economic stability of the state.

Ключові слова: аграрне підприємство, економічна безпека, економічна стійкість, інвестиції, інновації, прибутковість, ризик-менеджмент, стратегічний розвиток, продовольча безпека, управління.

Key words: agricultural enterprise, economic security, economic stability, innovations, investment, management, profitability, risk management, strategic development, food security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У контексті сучасної глобальної турбулентності, що проявляється у посиленні геополітичних протистоянь, руйнуванні традиційних економічних зв'язків, зростанні енергетичних та ресурсних дисбалансів, продовольча безпека постає не лише як складова соціально-економічної стабільності, а як елемент національної безпеки у широкому розумінні цього поняття. Глобальні тенденції — від кліматичних змін до порушення логістичних ланцюгів і нестійкості фінансових ринків — формують нову архітектуру аграрного виробництва, де виживання й розвиток залежать від здатності ефективно управляти економічними результатами.

Україна, володіючи унікальним природно-ресурсним потенціалом, родючими ґрунтами та значним людським капіталом у сфері сільського господарства, має всі передумови для зміцнення власної ролі у світовій продовольчій системі. Водночас сучасні реалії вимагають не просто підтримання обсягів виробництва, а глибокої структурної модернізації аграрного сектору, переходу від екстенсивного до інноваційно-ефективного типу розвитку. Центральним чинником цього переходу стає управління прибутковістю, яке виходить за межі фінансової категорії й набуває стратегічного виміру.

У системі сучасного аграрного менеджменту управління прибутковістю постає не

просто як інструмент фінансового контролю, а як багаторівневий процес стратегічного управління, що охоплює формування економічної політики підприємства, визначення його ринкової позиції та адаптацію до мінливого середовища. Воно інтегрує в собі фінансові, технологічні, організаційні та соціальні рішення, від яких залежить довгострокова життєздатність агробізнесу, його інвестиційна привабливість і стійкість до економічних, кліматичних чи політичних ризиків. У сучасних умовах така управлінська діяльність перетворюється на механізм гармонізації економічних і продовольчих інтересів держави, оскільки рівень прибутковості безпосередньо детермінує обсяги виробництва, рівень продовольчої самодостатності, соціальну зайнятість у сільській місцевості та конкурентні позиції України на світових аграрних ринках.

Водночас ефективність управління прибутковістю не зводиться до арифметики доходів і витрат. Вона є відображенням економічної культури управлінців, їх здатності мислити системно, приймати проактивні рішення та поєднувати короткострокові фінансові результати з довгостроковими орієнтирами сталого розвитку. Успішне управління прибутком передбачає не лише оптимізацію витрат чи підвищення маржинальності, а й уміння прогнозувати ринкову кон'юнктуру, балансувати ризики, впроваджувати інновації та дбати про екологічну й соціальну відповідальність виробництва. Саме такий інтегрований, багатовимірний підхід трансформує прибутковість із вузького показника ефективності у стратегічний ресурс довготривалого розвитку аграрного сектору та національної економіки.

З огляду на це, прибутковість аграрних підприємств набуває не лише мікроекономічного, а й макrorівневого значення — як фундамент продовольчої стабільності, фінансової безпеки та економічної стійкості держави. Саме через ефективне управління прибутковістю формується здатність країни забезпечувати власні потреби в продовольстві, підтримувати соціальну рівновагу й розвивати експортний потенціал, що робить цей аспект одним із ключових у системі забезпечення продовольчої безпеки держави.

Таким чином, дослідження проблематики управління прибутковістю аграрних підприємств набуває особливої ваги в контексті економічної стійкості, продовольчої безпеки та

стратегічного планування розвитку України. Від ефективності цього управління залежить не лише фінансова стабільність окремих суб'єктів господарювання, а й здатність держави гарантувати власну продовольчу незалежність, забезпечити конкурентоспроможність на світових ринках і створити основу для інклюзивного економічного зростання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Управління прибутковістю аграрних підприємств розглядається як важливий механізм забезпечення економічної та продовольчої безпеки держави. Вітчизняні дослідження акцентують увагу на комплексному використанні ресурсного потенціалу підприємств, фінансових механізмів та управлінських інструментів для підвищення ефективності виробництва. Зокрема, С. Алексєєв [1] та О. Андрійчук [2] досліджують економічний і структурний аспекти ресурсного потенціалу, підкреслюючи його стратегічне значення для розвитку аграрного сектору. Т. Васильєва [3], С. Іваненко та П. Гончаренко [5] пропонують методологічні підходи та фінансові механізми підвищення прибутковості, а Л. Шепотько [11] аналізує роль державної підтримки у забезпеченні фінансової стійкості підприємств. Дослідження М. Литвиненко [8] та Н. Маликової [9] висвітлюють інноваційні та практичні підходи до управління аграрним бізнесом, що дозволяє підвищити продуктивність і ефективність використання ресурсів.

Міжнародний досвід свідчить, що стратегічне управління ресурсами та підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору сприяють стабільності виробництва та безпеці продовольчих ринків. Класичні економічні теорії А. Сміта [21], Д. Рікардо [19] та Дж. Кейнса [15] обґрунтовують принципи ефективного використання ресурсів і капіталу, що залишаються актуальними для сучасного управління прибутковістю.

Попри значні досягнення, у науковій літературі залишаються відкриті питання: недостатньо розроблені комплексні методики управління прибутковістю з одночасним урахуванням фінансових, економічних та інституційних чинників; бракує системного аналізу впливу глобалізаційних процесів на стабільність аграрного сектору; недостатньо досліджено взаємозв'язок між прибутковістю підприємств та забезпеченням економічної та продовольчої безпеки держави.

Отже, аналіз останніх досліджень підтверджує актуальність управління прибутковістю аграрних підприємств як механізму економічної та продовольчої безпеки та вказує на необхідність подальшого розвитку комплексних методологій стратегічного управління у цьому напрямі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Прибутковість аграрних підприємств є одним із ключових показників ефективності діяльності аграрного сектору та важливим механізмом забезпечення економічної та продовольчої безпеки держави. В умовах збройного конфлікту на території України, який істотно порушує виробничі ланцюги, логістичні маршрути та фінансову стабільність аграрного сектору, постає нагальна потреба у розробці комплексних підходів до управління прибутковістю, що інтегрують економічні, фінансові, інституційні та інноваційні чинники. Незважаючи на значну кількість досліджень, у науковій літературі відсутні системні методології управління прибутковістю, які б інтегрували усі ключові аспекти діяльності підприємств та дозволяли прогнозувати їх вплив на економічну та продовольчу безпеку держави.

МЕТА СТАТТІ

Метою даної статті є дослідження управління прибутковістю аграрних підприємств як механізму забезпечення економічної та продовольчої безпеки держави та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності цього процесу з урахуванням сучасних економічних, фінансових та інституційних умов.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити комплекс завдань. По-перше, дослідити еволюцію поняття "прибуток" у економічній науці та його значення для управління аграрними підприємствами, зокрема визначити теоретичні підходи до трактування прибутку, його функції та роль у забезпеченні економічної та продовольчої безпеки держави. По-друге, дослідити методологічні підходи до управління ресурсним потенціалом та прибутковістю підприємств на основі аналізу вітчизняних і міжнародних досліджень, включно з практиками державної підтримки, фінансових механізмів та інноваційних рішень. По-третє, визначити основні проблеми та бар'єри, що перешкоджають ефективному управлінню прибутковістю, зокрема нестабільність регуляторного середовища, обмежений доступ до кредитних ресурсів, низький

рівень фінансової грамотності та недостатня інтеграція у глобальні економічні процеси. По-четверте, оцінити вплив ефективного управління прибутковістю на економічну та продовольчу безпеку держави, враховуючи його роль у стабілізації виробництва, підвищенні продуктивності праці та забезпеченні продовольчої стабільності. По-п'яте, розробити практичні рекомендації щодо підвищення ефективності управління прибутковістю аграрних підприємств, які враховують сучасні економічні та глобалізаційні виклики, сприяють оптимальному використанню ресурсного потенціалу та зміцненню позицій аграрного сектору на національному та міжнародному рівнях.

Виконання цих завдань дозволяє сформувати комплексне уявлення про управління прибутковістю аграрних підприємств як стратегічного інструменту розвитку аграрного сектору, що безпосередньо впливає на економічну стабільність держави та її здатність забезпечувати продовольчу безпеку. Запропоновані підходи мають практичну цінність для органів державної влади, менеджерів аграрних підприємств та науковців, оскільки створюють основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень і стратегічного планування розвитку аграрного сектору у сучасних умовах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Прибуток є однією з центральних категорій економічної науки, яка відображає кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства та слугує головним мотивом господарювання в ринковій економіці. Він виступає не лише показником ефективності використання ресурсів, а й джерелом інвестицій, розвитку та підвищення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання. Розуміння прибутковості як економічної категорії має тривалу історію розвитку, що відображає еволюцію економічної думки — від класичних уявлень про прибуток як винагороду за капітал до сучасних концепцій, які трактують його як багатовимірний результат ефективного управління ресурсами. У класичній політичній економії А. Сміт, Д. Рікардо та Дж. Ст. Мілля розглядали прибуток як частину новоствореної вартості, що залишається після покриття витрат виробництва. За Смітом, прибуток є "винагородою власника капіталу за його утримання та ризик" [21], тоді як Рікардо наголошував на взаємозв'язку між прибутком і заробітною платою, підкреслюючи, що прибутковість зумовлена співвідношенням фак-

торів виробництва [19]. У межах неокласичного напрямку А. Маршалл, Дж. Б. Кларк почали розглядати прибуток як результат ефективного використання виробничих факторів і прояв підприємницької ініціативи [16, 12]. Згідно з Кларком, прибуток — це економічна рента за інновації та ризик, що виникає завдяки відмінностям у продуктивності підприємців [12]. Кейнсіанська школа внесла в теорію прибутковості макроекономічний вимір: Дж. М. Кейнс у "Загальній теорії зайнятості, процента і грошей" (1936) розглядав прибуток як функцію сукупного попиту, від якого залежить рівень інвестицій та зайнятості. Таким чином, прибутковість підприємств почали аналізувати у контексті економічного циклу та державного регулювання [15].

З середини ХХ століття, з розвитком інституціональної економіки та теорії фірми, прибутковість перестає бути лише результатом ринку, а починає розглядатися як наслідок організаційної ефективності, структури транзакційних витрат і здатності підприємства до внутрішньої координації ресурсів. У цьому контексті управління прибутковістю стало тлумачитися як функція менеджменту і корпоративного управління.

У сучасній економічній теорії формується стратегічно-інтегрований підхід до прибутковості, що поєднує фінансові, інноваційні, соціальні та екологічні виміри діяльності підприємства. У межах концепції сталого розвитку прибутковість трактується як умова довгострокової життєздатності підприємництва, а не короткострокового збагачення. Дослідники, зокрема Портер і Крамер, вводять поняття "спільної цінності" (shared value), де прибуток розглядається як інструмент не лише економічного, а й суспільного прогресу [18].

В аграрній науці України та ЄС посилюється роль ресурсного та адаптивного підходів. Прибутковість у сільському господарстві розуміють як здатність підприємства створювати додану вартість на основі ефективного використання природного, трудового, технологічного й інформаційного потенціалу. Даний підхід відображено у працях українських дослідників — О. Андрійчука, Л. Шепотько, Н. Малікової, С. Алексєєва та І. Ковальчука, які підкреслюють взаємозв'язок між прибутковістю, інноваційною активністю, стратегічною адаптивністю та стійкістю до ризиків [2, 11, 9, 1, 6].

Поняття прибутковості аграрного підприємства належить до складних економічних категорій, які поєднують у собі фінансовий, виробничий та управлінський аспекти. У класич-

ному розумінні прибутковість визначається як здатність підприємства генерувати прибуток у процесі господарської діяльності. Проте в сучасній науковій думці дана категорія трактується значно ширше — як індикатор ефективності використання ресурсного потенціалу, міра конкурентоспроможності, результат стратегічного управління та основа сталого розвитку підприємства. На думку С. Іваненко, прибутковість аграрного підприємства — це не лише результат реалізації продукції, а система економічних взаємозв'язків, у межах якої відбувається формування доданої вартості через ефективне поєднання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів [5]. Вчений О. Андрійчук розглядає прибутковість як інтегральний показник ефективності виробництва, що відображає рівень адаптації підприємства до ринкового середовища та здатність забезпечувати відтворення ресурсів на розширеній основі [2]. На думку І. Ковальчука, прибутковість — це функція якості управління, оскільки саме управлінські рішення щодо структури виробництва, технологічної модернізації й політики ризик-менеджменту визначають фінансовий результат підприємства. Узагальнюючи наведені визначення, прибутковість аграрного підприємства можна визначити як комплексну економічну категорію, що відображає здатність суб'єкта господарювання формувати та нарощувати додану вартість завдяки раціональному використанню ресурсів, ефективному управлінню виробничими процесами та гнучкій адаптації до змін ринкового середовища [6]. Вона є інтегральним показником результативності діяльності підприємства, який поєднує у собі економічну ефективність, інноваційність, управлінську компетентність та стратегічну стійкість. Отже, еволюція наукових підходів демонструє поступовий перехід від вузькоекономічного розуміння прибутковості як залишку після витрат до її трактування як стратегічного індикатора ефективності управління, конкурентоспроможності та соціально-економічної стійкості підприємства. Для аграрного сектору це має особливе значення, оскільки саме прибутковість стає не лише фінансовим результатом, а й механізмом підтримки продовольчої безпеки та розвитку сільських територій [21].

У сучасному менеджменті управління прибутковістю розглядається як комплексна управлінська концепція, спрямована на забезпечення балансу між економічними результатами, ризиками та довгостроковими стратегічними пріоритетами. Це не лише процес фіксації

прибутку, а активна діяльність щодо його формування, прогнозування, розподілу та використання. Мета такого управління — не просто досягнення короткострокового прибутку, а створення економічної основи для сталого розвитку підприємства, розширення його інвестиційного потенціалу й підтримання конкурентних позицій на ринку. Сучасна методологія управління прибутковістю базується на поєднанні системного, процесного, ресурсного та ситуаційного підходів.

Системний підхід передбачає розгляд підприємства як відкритої динамічної системи, у межах якої прибутковість формується під впливом взаємодії численних зовнішніх і внутрішніх чинників. До зовнішніх належать ринкова кон'юнктура, державна економічна політика, рівень конкуренції та інституційне середовище, тоді як внутрішніми є виробнича структура, кадровий потенціал, технологічне забезпечення та система управління. Підхід дозволяє розглядати прибутковість не як ізольований фінансовий результат, а як системний наслідок функціонування всіх підсистем підприємства, що забезпечують створення та розподіл доданої вартості.

Процесний підхід акцентує увагу на безперервності управлінського циклу, який охоплює планування, організацію, мотивацію, контроль та аналіз фінансових результатів. У межах цього підходу прибутковість розглядається як результат узгодженого функціонування управлінських процесів, де кожен етап, від формування цілей до контролю виконання, спрямований на забезпечення економічної ефективності та сталого розвитку підприємства.

Ресурсний підхід визначає прибутковість як похідну від ефективності використання наявних ресурсів — землі, праці, капіталу, інформації та інновацій. Він підкреслює необхідність оптимізації структури ресурсного потенціалу, підвищення продуктивності праці, впровадження новітніх технологій і забезпечення раціонального розподілу фінансових потоків. В межах цього підходу рівень прибутковості є показником ефективності трансформації ресурсів у кінцевий результат діяльності підприємства.

Ситуаційний підхід дозволяє враховувати мінливість зовнішнього середовища та адаптувати управлінські рішення до конкретних ринкових умов, ризиків і непередбачуваних факторів. Він передбачає гнучке реагування на зміни кон'юнктури, державного регулювання, попиту та цінових коливань, що особливо важ-

ливо для аграрних підприємств, діяльність яких суттєво залежить від природно-кліматичних умов і сезонних факторів. Ситуаційний підхід формує адаптивну модель управління прибутковістю, орієнтовану на досягнення стабільного фінансового результату в умовах невизначеності.

Згідно з дослідженнями Т. Васильєвої, управління прибутковістю аграрних підприємств має спиратися на інтеграцію фінансових, виробничих і соціальних стратегій, оскільки прибуток у сільському господарстві не можна розглядати ізольовано від умов праці, екологічної стабільності чи державного регулювання. Такий підхід дозволяє не лише досягти фінансового зростання, а й забезпечити соціально орієнтовану ефективність, яка є основою продовольчої безпеки держави [3]. Теоретичні засади управління прибутковістю аграрних підприємств формують методологічну основу для розуміння прибутковості не як одномірного показника успішності, а як комплексного індикатора розвитку, стійкості й конкурентоспроможності. Ефективне управління прибутковістю — це не лише результат правильної фінансової політики, а й віддзеркалення стратегічного бачення керівництва, рівня його адаптивності та інноваційної спроможності в умовах ринкових трансформацій.

Економічна стійкість аграрних підприємств є логічним продовженням ефективного управління прибутковістю, адже саме фінансово успішні та адаптивні господарства забезпечують стабільне функціонування аграрного сектору. Вони формують основу продовольчої безпеки держави, сприяють сталому забезпеченню внутрішнього ринку продуктами харчування та підтримці макроекономічної стабільності. Прибутковість агропідприємств набуває стратегічного значення, оскільки вона забезпечує розширене відтворення виробництва, системне підвищення продуктивності та оптимізацію використання ресурсів, включаючи земельний, трудовий, технологічний та фінансовий потенціал.

Фінансова стійкість підприємств стимулює інвестиційну активність, що є критичною умовою модернізації виробничих процесів, впровадження агротехнологій нового покоління та формування ефективної логістичної та інфраструктурної бази, здатної забезпечити безперервність постачання продукції на внутрішній і зовнішній ринки. Інвестиції у розвиток інно-

вацій, здійснювані за рахунок прибутку, підвищують ефективність виробництва, конкурентоспроможність продукції та технологічну диверсифікацію сектору, що зменшує вразливість підприємств до кризових та кліматичних ризиків [7].

Крім того, прибутковість визначає стабільність цін на продовольчому ринку, що є ключовим аспектом продовольчої безпеки. Фінансово стійкі підприємства можуть підтримувати оптимальний баланс між витратами на виробництво, обсягом пропозиції та ринковим попитом, що мінімізує цінову волатильність та забезпечує доступність продуктів для споживачів. У періоди економічних потрясінь та коливань міжнародних ринків така здатність стає стратегічним фактором соціальної стабільності, адже гарантує фінансову та продовольчу безпеку сільського населення, яке є важливою складовою аграрної економіки [13].

Зростання прибутковості сприяє підвищенню добробуту сільського населення, забезпечуючи стабільні доходи, збереження зайнятості та соціальну стійкість у громадах. Це підтверджує соціально-економічну функцію прибутковості, яка виходить за рамки традиційного бухгалтерського показника та стає комплексним індикатором ефективності економічної, соціальної та екологічної діяльності підприємства. У цьому сенсі прибутковість виступає стратегічним ресурсом продовольчої безпеки, оскільки фінансово ефективні підприємства забезпечують сталі обсяги виробництва, підтримують інноваційність та технологічну адаптивність і протистоять кризовим явищам і глобальним ризикам.

Наукові дослідження українських економістів та аграрних експертів підтверджують тісний взаємозв'язок між прибутковістю та продовольчою безпекою. Н. Малікова та Т. Васильєва наголошують, що прибутковість аграрного підприємства не може розглядатися ізольовано від виробничих, соціальних і екологічних факторів, адже вона інтегрує економічну ефективність, інноваційний потенціал та здатність підприємства адаптуватися до ризиків. Вони підкреслюють роль прибутковості як механізму стабілізації та розвитку, який формує фінансову основу для модернізації аграрної інфраструктури, створення стратегічних продовольчих резервів та соціальної підтримки сільських територій [9, 3].

Таким чином, ефективне управління прибутковістю слід розглядати як один із ключо-

вих інструментів забезпечення сталого розвитку аграрного сектору. Воно об'єднує стратегічні, тактичні та операційні рішення, спрямовані на підвищення результативності господарської діяльності, зміцнення фінансової стійкості та формування конкурентних переваг. У сучасних умовах глобальної нестабільності збалансоване управління фінансовими результатами дозволяє аграрним підприємствам не лише отримувати прибуток, а й підтримувати продовольчу стабільність країни, стимулювати інновації та сприяти розвитку сільських територій.

У сучасних умовах розвитку аграрного сектору управління прибутковістю набуває системного та стратегічного значення, оскільки інтегрує економічні, соціальні та екологічні цілі. Підвищення фінансових результатів підприємств досягається завдяки комплексному застосуванню узгоджених управлінських, фінансових, технологічних і маркетингових рішень, що забезпечують довгострокову стабільність, конкурентоспроможність та адаптивність виробництва. В умовах глобалізації ринків і підвищеної волатильності цін саме ефективність управлінських рішень визначає здатність аграрних підприємств зберігати фінансову стійкість, підвищувати продуктивність та підтримувати продовольчу безпеку держави.

Першим стратегічним напрямом є оптимізація витрат та ефективне ресурсокористування. У контексті постійного зростання вартості матеріально-технічних ресурсів, палива, добрив та енергетичних ресурсів, контроль над витратами стає критично важливим. Дослідження С. Алексєєва, підкреслюють, що формування системи управлінського обліку на всіх етапах виробничого циклу дозволяє виявляти "вузькі місця" та джерела непродуктивних витрат, що забезпечує зростання маржинальності продукції [1]. Використання енергоощадних технологій, систем точного землеробства, цифрових датчиків для моніторингу ґрунту і погодних умов дозволяє не лише скоротити витрати, а й підвищити ефективність використання ресурсів, зменшуючи втрати продуктивності на 10—15 % у порівнянні з традиційними методами [3].

Другим важливим механізмом є диверсифікація виробництва та ринків збуту. Аграрні підприємства, що спеціалізуються на вирощуванні однієї культури або орієнтуються на обмежений ринок збуту, піддаються високим ризикам через сезонні коливання цін та можливі форс-мажорні обставини. Диверсифікація про-

дукції, включаючи впровадження альтернативних культур, тваринництва, переробки сільськогосподарської продукції та розвиток агротуризму, дозволяє знизити волатильність доходів та стабілізувати фінансові потоки. Аналітичні дані ЄБРР свідчать, що підприємства, які застосовують стратегію диверсифікації, у середньому демонструють на 12—18 % вищу рентабельність порівняно з моноспеціалізованими господарствами. Диверсифікація ринків збуту, включно з експортними напрямками, також підвищує стійкість до внутрішніх цінових коливань і забезпечує стратегічну стабільність [14].

Третім критично важливим напрямом є інноваційний розвиток і цифровізація. Використання систем агроаналітики, управління великими даними, автоматизації процесів та прогнозування врожайності дозволяє підвищити точність управлінських рішень і зменшити операційні ризики. Цифрові платформи моніторингу кліматичних умов, стану ґрунтів та потреб рослин, за даними М. Литвиненка, дозволяють оптимізувати агротехнологічні рішення, скоротити витрати на добрива та воду до 15 %, а також підвищити врожайність культур на 10—20 %. Інновації стають не лише фактором зростання прибутковості, а й засобом підвищення конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках, забезпечуючи формування доданої вартості і розвиток експортного потенціалу [8].

Четвертим напрямом є фінансова гнучкість і системний ризик-менеджмент. Управління прибутковістю неможливе без врахування непередбачуваних факторів, таких як коливання ринкових цін, погодні ризики, регуляторні зміни чи політична нестабільність. Використання страхових продуктів, хеджінгових інструментів, кредитно-інвестиційних схем і фінансового планування дозволяє знизити негативний вплив цих факторів на фінансовий результат підприємства. Т. Васильєва стверджує, що підприємства, які застосовують комплексні інструменти фінансового ризик-менеджменту, у періоди цінових коливань на зернові культури зберігають стабільність прибутку на рівні 90–95 % від прогнозованого, тоді як підприємства без таких механізмів зазнають зниження доходів на 25—30 % [3].

П'ятим ключовим механізмом підвищення прибутковості є маркетингова стратегія та брендова політика. У сучасних умовах конкуренції прибутковість формується не лише за рахунок обсягів виробництва, а й через створення доданої вартості продукту. Ефективне

позиціонування, просування власних брендів, розвиток коопераційних об'єднань та інтеграція з переробними підприємствами дозволяють агропідприємствам отримувати преміальні ціни на продукцію, підвищуючи її маржинальність на 15—25 %. Досвід українських підприємств свідчить, що розвиток бренду та побудова довіри до продукту забезпечує не тільки економічний ефект, а й стійкість до кризових періодів, оскільки лояльність споживачів пом'якшує вплив ринкових коливань [17].

Підвищення прибутковості аграрних підприємств є багатовимірним процесом, що поєднує економічну ефективність, технологічний розвиток, фінансову стабільність та маркетингову стратегію. Комплексне застосування цих механізмів формує системну прибутковість, яка забезпечує не лише конкурентоспроможність окремих господарств, а й стійкість аграрного сектору загалом. Такий підхід створює передумови для збалансованого розвитку ринку сільськогосподарської продукції, підвищення інвестиційної привабливості та зміцнення продовольчої безпеки держави.

Водночас аграрний сектор України традиційно відіграє ключову роль у національній економіці, формуючи значну частку валового внутрішнього продукту та впливаючи на макроекономічну стабільність. Прибуткові агропідприємства стають фінансовим фундаментом держави, адже саме вони генерують податкові надходження, підтримують валютну виручку, стимулюють розвиток суміжних галузей і забезпечують економічну стійкість країни навіть в умовах зовнішніх викликів і геополітичних загроз. Економічна безпека держави у цьому контексті розглядається як здатність національної економіки витримувати шоки, підтримувати стабільний розвиток та забезпечувати соціальну і фінансову стабільність громадян, а прибутковість аграрного сектору виступає ключовим детермінантом цих процесів.

На мікрорівні управління прибутковістю агропідприємств формує динамічний механізм, який впливає на макроекономічну стабільність через ефект мультиплікатора. Зростання доходів підприємств стимулює підвищення інвестиційної активності, що, у свою чергу, сприяє модернізації виробничих потужностей, розвитку інфраструктури та логістичних систем. Розширення інвестиційних потоків підвищує зайнятість у сільській місцевості, що має не лише соціальний, а й економічний ефект — збільшення споживчого

попиту, стабілізацію внутрішнього ринку та зменшення соціальної напруги. Такий взаємозв'язок демонструє, що прибутковість підприємств не обмежується вузькоекономічними показниками, а трансформується у багаторівневий інструмент підтримки макро-стабільності та економічної безпеки.

Крім того, прибутковість аграрного бізнесу забезпечує фінансову основу для формування стратегічних резервів продовольства та ресурсів, що є визначальним чинником стійкості держави у кризових умовах — від економічних спадів і коливань світових цін на сільськогосподарську продукцію до екологічних викликів. Як зазначає Л. Шепотько, стабільні фінансові результати агропідприємств створюють можливості для реалізації державної політики підтримки сільських територій, модернізації аграрної інфраструктури та розвитку інновацій, що безпосередньо зміцнює економічну безпеку країни [11]. Таким чином, прибутковість аграрного сектору виступає не лише фінансовим показником, а інституційним механізмом забезпечення економічної стабільності, який підтримує ефективність економічних процесів на всіх рівнях — від мікроекономічного до макроекономічного. Вона сприяє раціональному використанню ресурсів, соціальній стійкості сільських громад і формуванню стратегічних резервів, що підвищують здатність держави протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Водночас, попри стратегічну значущість аграрного сектору, управління прибутковістю аграрних підприємств в Україні стикається з низкою системних викликів, які суттєво впливають на ефективність їхньої діяльності та потенціал сталого розвитку. Однією з головних проблем залишається нестабільність державної аграрної політики та податкового регулювання, що знижує передбачуваність ринкового середовища й ускладнює реалізацію довгострокових інвестиційних стратегій. Відповідно до теорії інституційної економіки, саме стабільність і послідовність державних інституцій є базою для ефективного функціонування ринку. Проте часті зміни у законодавстві створюють високий рівень невизначеності, що стримує розвиток підприємництва. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, регуляторна нестабільність, особливо у сфері оподаткування, залишається одним із ключових бар'єрів для аграріїв [10].

Ще одним критичним викликом є обмежений доступ до кредитних ресурсів та сучасних

технологій. Теорія фінансового посередництва підкреслює, що наявність фінансових ресурсів є необхідною умовою для модернізації та розвитку підприємств. Високі процентні ставки за кредитами, які у середньому становлять 18—22%, ускладнюють фінансування аграрного виробництва, особливо з урахуванням сезонності та тривалого виробничого циклу. Згідно з дослідженнями 2023 року, лише близько 30% аграрних підприємств мають доступ до банківського кредитування, а середній розмір кредиту виявляється недостатнім для впровадження сучасних технологій та модернізації виробничих потужностей. Обмежений доступ до кредитних ресурсів безпосередньо впливає на конкурентоспроможність українських аграріїв на міжнародних ринках, стримуючи їхню здатність до інноваційного розвитку [17].

Низька ефективність управління ризиками також є суттєвою проблемою. Теорія управління ризиками наголошує на необхідності системного підходу до ідентифікації, оцінки та мінімізації ризиків, однак у реальній практиці аграрні підприємства часто залишаються неготовими до фінансових, природних і ринкових коливань. Згідно з дослідженнями 2023 року, лише близько 25% аграрних підприємств мають сформовані стратегії управління ризиками, що призводить до значних фінансових втрат у кризові періоди. Так, у 2022 році аграрні підприємства зазнали збитків понад 5 млрд грн через несприятливі погодні умови та різкі коливання цін на продукцію, що підкреслює актуальність розробки комплексних механізмів управління ризиками [4].

Ще одним важливим обмежуючим чинником є нерозвиненість ринку аграрних страхових послуг. Згідно з теорією фінансових ринків, страхування виступає ключовим механізмом мінімізації ризиків та стабілізації фінансових результатів підприємств. Проте на сьогодні ринок агрострахування в Україні перебуває на початковому етапі розвитку, і значна частина аграрних підприємств не має доступу до відповідних страхових продуктів, що обмежує можливості захисту від фінансових втрат та підвищення економічної стійкості.

Не менш критичною є недостатня розвиненість інфраструктури та логістики, що створює додаткові складнощі для ефективної діяльності аграрного сектора. Теорія логістики підкреслює, що ефективна транспортна та складська інфраструктура є важливою умовою зниження витрат та підвищення конкурентоспроможності підприємств. В Україні велика

частина сільських доріг та логістичних об'єктів потребує модернізації, що ускладнює доставку продукції до споживачів, підвищує операційні витрати та обмежує інтеграцію аграрних підприємств у міжнародні ланцюги постачання.

Для подолання системних бар'єрів у сфері управління прибутковістю аграрних підприємств в Україні необхідно запровадити комплексний підхід, який поєднує інституційні, фінансові, технологічні та організаційні заходи. Одним із пріоритетних напрямів є стабілізація аграрної політики та формування передбачуваного регуляторного середовища. Даний напрямок передбачає розробку та реалізацію довгострокової стратегії розвитку аграрного сектору, яка забезпечить прозорість податкового регулювання, стабільність законодавчої бази та чіткі правила гри для всіх учасників ринку.

Не менш важливим є розширення доступу аграрних підприємств до фінансових ресурсів. Слід знижувати процентні ставки за кредитами, стимулювати розвиток державних та приватних аграрних фондів, впроваджувати механізми довгострокового фінансування інноваційних проєктів і модернізації виробничих потужностей. Одночасно необхідно розвивати альтернативні джерела фінансування, такі як лізинг, краудфандингові платформи та спеціалізовані інвестиційні програми для аграрного сектору [22].

В умовах високої волатильності аграрного ринку та зростання природно-кліматичних ризиків пріоритетом має стати впровадження систем управління ризиками. Аграрні підприємства повинні розробляти комплексні стратегії, які включають ідентифікацію ключових ризиків, оцінку їхнього потенційного впливу, використання фінансових інструментів хеджування, страхування та формування внутрішніх резервів. Особлива увага повинна приділятися розвитку ринку аграрного страхування через державні субсидії, стимулювання приватних страхових компаній до створення спеціалізованих продуктів та підвищення обізнаності аграріїв щодо можливостей страхового захисту.

Ключовим фактором підвищення ефективності аграрного бізнесу є модернізація інфраструктури, зокрема транспортної та складської, а також впровадження сучасних логістичних систем. Інвестиції у модернізацію доріг, логістичних центрів і технологій зберігання продукції дозволяють знизити операційні витрати, підвищити швидкість постачання та по-

кращити якість продукції на ринку. Одночасно розвиток коопераційних платформ та інтеграція підприємств у національні та міжнародні ланцюги постачання сприяють підвищенню конкурентоспроможності та прибутковості аграрних підприємств.

Науково обґрунтованою стратегією є також стимулювання партнерств між державними органами, бізнесом та науковими інститутами. Така інтеграція дозволяє забезпечити трансфер інноваційних технологій, підвищити ефективність управлінських рішень і створити синергетичний ефект для всіх учасників аграрного ринку. Важливим аспектом є комплексне поєднання фінансових, технологічних та організаційних рішень, що дозволяє створити стабільну платформу для довгострокового підвищення прибутковості та забезпечення економічної та продовольчої безпеки держави.

Отже, управління прибутковістю аграрних підприємств в Україні потребує комплексного та інтеграційного підходу, що об'єднує фінансові, регуляторні, технологічні, інноваційні та логістичні стратегії. Такий підхід дозволяє не лише підвищувати ефективність окремих підприємств, а й забезпечує стійкість аграрного сектору в цілому, створюючи умови для стабільного економічного розвитку та зміцнення продовольчої безпеки держави. Лише системне поєднання теоретичних основ, сучасних досліджень та практичних інструментів здатне подолати наявні бар'єри та гарантувати довгострокову ефективність функціонування аграрного сектору.

ВИСНОВКИ

Управління прибутковістю аграрних підприємств слугує ключовим механізмом не лише внутрішньоорганізаційного контролю фінансових результатів, а й стратегічним інструментом забезпечення економічної та продовольчої безпеки держави. Висока прибутковість аграрного бізнесу створює основу для розширеного відтворення виробництва, підвищення продуктивності, модернізації технологій, розвитку інфраструктури та стабільності внутрішніх ринків продовольства. Ефективна система управління прибутком дозволяє інтегрувати фінансові, виробничі, інноваційні та соціальні аспекти діяльності підприємства, перетворюючи прибутковість на багатовимірний стратегічний ресурс, що підвищує стійкість аграрного сектору до ринкових та кліматичних коливань.

З позиції макроекономічної стабільності, прибуткові аграрні підприємства сприяють зростанню податкових надходжень, формуванню валютних резервів та підвищенню інвестиційної активності, що реалізується через мультиплікативний ефект: підвищення доходів підприємств стимулює розвиток інфраструктури, зростання зайнятості та стабілізацію цін на продовольчому ринку.

Реалізація стратегічних завдань у сфері прибутковості вимагає застосування комплексних механізмів управління, що включають оптимізацію ресурсокористування, диверсифікацію виробництва та ринків збуту, впровадження інновацій та цифрових технологій, фінансову гнучкість і системний ризик-менеджмент. Необхідним є розвиток аграрного страхування та модернізація логістичної й складської інфраструктури, що дозволяє знизити операційні витрати та підвищити конкурентоспроможність підприємств на національних і міжнародних ринках.

Наукові дослідження вказують на те, що прибутковість є інтегральним показником ефективності управління, адаптивності підприємства до ринкових і кліматичних умов, інноваційної спроможності та соціальної відповідальності. Таким чином, прибутковість аграрних підприємств формує платформу для реалізації стратегічних цілей держави у сфері продовольчої безпеки, економічної стабільності та соціального розвитку сільських територій.

Подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на розробку інтегрованих моделей управління прибутковістю, що враховують сучасні виклики цифрової трансформації, кліматичні ризики, глобальні ринкові коливання та євроінтеграційні тенденції розвитку аграрної політики України. Важливим напрямом є підвищення ефективності державної підтримки, розвиток партнерських ініціатив між бізнесом, науковими установами та державними органами, а також створення умов для впровадження передових технологій у виробничі та управлінські процеси аграрних підприємств.

Література:

1. Алексєєв С. Ресурсний потенціал підприємства: економічний аспект. Київ. Наукова думка. 2020. 124 с.
2. Андрійчук О. Ресурсний потенціал аграрного виробництва: структура та функції. Київ. Агронаука. 2021. 158 с.
3. Васильєва Т. Управління прибутковістю аграрних підприємств: методологічні підходи та інструменти. Київ. Науковий світ. 2022. 110 с.

4. Державна служба статистики України. Статистичний збірник: Сільське господарство України. Київ. ДССУ. 2023. 210 с.

5. Іваненко С., Гончаренко П. Фінансові механізми забезпечення прибутковості сільськогосподарських підприємств. Вісник аграрної економіки. 2021. № 2 (12). С. 55—69.

6. Ковальчук І. Управлінські аспекти прибутковості підприємств. Київ. Академія. 2019. 104 с.

7. Козак В., Петренко О. Інституційні фактори розвитку аграрного сектора України. Економіка України. 2020. № 3 (45). С. 24—37.

8. Литвиненко М. Інноваційні підходи до управління аграрним бізнесом. Київ. Науковий світ. 2022. 96 с.

9. Маликова Н. Прибутковість сільськогосподарських підприємств: теорія та практика. Київ. Видавництво "Економіка". 2020. 135 с.

10. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Щорічний звіт про стан аграрного сектору. Київ. Мінагрополітики. 2023. 78 с.

11. Шепотько А. Державна підтримка аграрного сектору та її ефективність. Харків. КНУ. 2021. 92 с.

12. Clark J. B. The Distribution of Wealth. New York. Macmillan. 1899. 520 pp.

13. Coase R. H. The Nature of the Firm. *Economica*. 1937. Vol. 4, № 16. С. 386—405.

14. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). Ukraine Agriculture and Infrastructure Program. London. EBRD. 2024. URL: <https://www.ebrd.com/ukraine-agriculture>

15. Keynes J. M. The General Theory of Employment, Interest and Money. London. Macmillan. 1936. 460 pp.

16. Marshall A. Principles of Economics. London. Macmillan. 1890. 800 pp.

17. OECD. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2022: Ukraine. Paris. OECD Publishing. 2022. 250 с.

18. Porter M., Kramer M. Creating Shared Value. *Harvard Business Review*. 2011. Vol. 89, № 1/2. С. 62—77.

19. Ricardo D. On the Principles of Political Economy and Taxation. London. John Murray. 1817. 432 pp.

20. Simon H. A. Administrative Behavior. New York. Macmillan. 1947. 380 pp.

21. Smith A. The Wealth of Nations. London. Methuen & Co. 1776. 635 pp.

22. Williamson O. E. The Economic Institutions of Capitalism. New York. Free Press. 1985. 450 pp.

References:

1. Alekseev, S. (2020), Resursnyi potentsial pidpriemstva: ekonomichniy aspekt [Resource potential of the enterprise: economic aspect], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
2. Andriichuk, O. (2021), Resursnyi potentsial aharnoho vyrobnytstva: struktura ta funktsii [Resource potential of agrarian production: structure and functions], Agronauka, Kyiv, Ukraine.
3. Vasylieva, T. (2022), Upravlinnia prybutkovistiu ahrarykh pidpriemstv: metodolohichni pidkhody ta instrumenty [Profitability management of agrarian enterprises: methodological approaches and tools], Naukovyi svit, Kyiv, Ukraine.
4. State Statistics Service of Ukraine (2023), Statystychni zbirnyk: Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy [Statistical collection: Agriculture of Ukraine], DSSU, Kyiv, Ukraine.
5. Ivanenko, S. and Honcharenko, P. (2021), "Financial mechanisms for ensuring the profitability of agricultural enterprises", Visnyk aharnoi ekonomiky, vol. 2 (12), pp. 55—69.
6. Kovalchuk, I. (2019), Upravlinski aspekty prybutkovosti pidpriemstv [Managerial aspects of enterprise profitability], Akademiia, Kyiv, Ukraine.
7. Kozak, V. and Petrenko, O. (2020), "Institutional factors of development of the agrarian sector of Ukraine", Ekonomika Ukrainy, vol. 3 (45), pp. 24—37.
8. Lytvynenko, M. (2022), Innovatsiini pidkhody do upravlinnia ahrarym biznesom [Innovative approaches to agribusiness management], Naukovyi svit, Kyiv, Ukraine.
9. Malikova, N. (2020), Prybutkovist sil's'ko-hospodarskykh pidpriemstv: teoriia ta praktyka [Profitability of agricultural enterprises: theory and practice], Ekonomika, Kyiv, Ukraine.
10. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2023), Shchorichnyi zvit pro stan aharnoho sektoru [Annual report on the state of the agrarian sector], Minahroprodykty, Kyiv, Ukraine.
11. Shepot'ko, L. (2021), Derzhavna pidtrymka aharnoho sektoru ta yii efektyvnist' [State support of the agrarian sector and its efficiency], KNU, Kharkiv, Ukraine.
12. Clark, J.B. (1899), The Distribution of Wealth, Macmillan, New York, USA.
13. Coase, R.H. (1937), "The Nature of the Firm", Economica, vol. 4, no. 16, pp. 386—405.
14. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2024), Ukraine Agriculture and Infrastructure Program, EBRD, London, UK, available at: <https://www.ebrd.com/ukraine-agriculture> (Accessed 14 Oct 2025).

15. Keynes, J.M. (1936), The General Theory of Employment, Interest and Money, Macmillan, London, UK.

16. Marshall, A. (1890), Principles of Economics, Macmillan, London, UK.

17. OECD (2022), Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2022: Ukraine, OECD Publishing, Paris, France.

18. Porter, M. and Kramer, M. (2011), "Creating Shared Value", Harvard Business Review, vol. 89, no. 1/2, pp. 62—77.

19. Ricardo, D. (1817), On the Principles of Political Economy and Taxation, John Murray, London, UK.

20. Simon, H.A. (1947), Administrative Behavior, Macmillan, New York, USA.

21. Smith, A. (1776), The Wealth of Nations, Methuen & Co., London, UK.

22. Williamson, O.E. (1985), The Economic Institutions of Capitalism, Free Press, New York, USA.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2025 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663